

**Regeringens proposition till Riksdagen med förslag
till lagar om ändring av strafflagen och 5 kap. 11 §
tvångsmedelslagen**

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att strafflagen ändras så att den obligatoriska lindringen av maximistraffet för personer vars tillräknelighet är nedsatt skall ändras så att den blir beroende av prövning.

Minimistraffet för grov misshandel höjs från sex månaders till ett års fängelse.

I lagen föreslås ett nytt brottsrekvisit benämnt straffbart bruk av narkotika. För straffbart bruk av narkotika döms den som olagligen brukar narkotika eller för eget bruk innehar eller försöker anskaffa en liten mängd narkotika. För straffbart bruk av narkotika kan enligt förslaget dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Detta gör det möjligt att tillämpa strafforderförfarandet på dessa brott. I dag kan straff inte bestämmas genom strafforderförfarande, utan saken måste alltid föras till domstol.

Samtidigt föreslås det att ur lagen skall utgå en bestämmelse om att eftergift får ske i

fråga om åtal eller straff för bruk av narkotika och andra brott som har samband med bruk av narkotika, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna har varit ägnad att försvaga den allmänna laglydnaden. För bruk av narkotika och narkotikabrott som har samband med bruk av narkotika får dock eftergift ske i fråga om åtal eller straff, om gärningsmannen har sökt vård som godkänts av social- och hälsovårdsministeriet. I dag förutsätter en åtgärdseftergift att gärningsmannen visar att han har förbundit sig att genomgå sådan vård.

Det föreslås att tvångsmedelslagen skall ändras så att kroppsbesiktning skall kunna företas på den som på sannolika skäl misstänks för straffbart bruk av narkotika.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft så snart som möjligt efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
ALLMÄN MOTIVERING	4
1. Inledning.....	4
1.1. Nedsatt tillräknelighet.....	4
1.2. Grov misshandel.....	4
1.3. Narkotikabrott.....	4
2. Nuläge.....	5
2.1. Lagstiftning och praxis	5
Nedsatt tillräknelighet	5
Grov misshandel.....	7
Bruk av narkotika och innehav av narkotika för eget bruk	9
2.2. Lagstiftningen i Sverige, Norge och Danmark.....	11
Nedsatt tillräknelighet	11
Grov misshandel.....	12
Bruk av narkotika och innehav av narkotika för eget bruk	13
2.3. Bedömning av nuläget.....	14
Nedsatt tillräknelighet	14
Grov misshandel.....	14
Bruk av narkotika och innehav av narkotika för eget bruk	15
3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen	15
4. Propositionens verkningar.....	17
5. Beredningen av propositionen.....	18
6. Andra omständigheter som inverkat på propositionens innehåll	18
DETALJMOTIVERING	18
1. Lagförslag.....	18
1.1. Strafflagen.....	18
3 kap. Om grunder, som utesluta eller minska gärnings straffbarhet	18
21 kap. Om brott mot liv och hälsa.....	19
50 kap. Om narkotikabrott.....	19
1.2. Tvångsmedelslagen.....	22
5 kap. Husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning.....	22
2. Ikraftträdande	22
LAGFÖRSLAGEN.....	23
om ändring av strafflagen	23
om ändring av 5 kap. 11 § tvångsmedelslagen.....	25

BILAGA	25
PARALLELLTEXTER	26
om ändring av strafflagen	26
om ändring av 5 kap. 11 § tvångsmedelslagen.....	28

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

1.1. Nedsatt tillräknelighet

För att en gärningsman skall kunna ställas inför straffrättsligt ansvar förutsätts det bl.a. att vissa minimivillkor som gäller personens psykiska hälsotillstånd och andliga mognad är uppfyllda. Den som uppfyller dessa villkor är straffrättsligt tillräknelig. I strafflagen (39/1889) fastställs på vilka grunder en person inte anses vara tillräknelig. I strafflagen föreskrivs också att det maximistraff som döms ut skall lindras om en persons tillräknelighet skall anses vara nedsatt.

Med tanke på samhällets skyddsbehov kan en lindring av maximistraffet dock vara problematisk. I praktiken är strafflindringen av betydelse främst när straff döms ut för fullbordat mord, då det inte har varit möjligt att döma ut livstidsstraff. Den obligatoriska strafflindringen bör också frångås så att personer vilkas tillräknelighet är nedsatt skall kunna dömas till fullt straff.

1.2. Grov misshandel

Den misshandelsbrottslighet som kommit till polisens kännedom har ökat sedan slutet av 1960-talet. Detta beror delvis på att antalet brott som uppdagas har ökat. Enligt de intervjuundersökningar som gjorts sedan 1980 är nämligen befolkningens erfarenheter av våld ungefär lika sällsynta som tidigare, och det våld som resulterar i fysiska skador har rentav minskat. Samma undersökningar visar att misshandelsbrott allt oftare anmäls till polisen.

En eventuell förklaring till att det dolda våldet minskar är att befolkningen i allt högre grad fördömer våld, också om det i sig inte har gjorts några undersökningar om detta. I takt med att välbefindandet ökar och levnadsstandarden stiger upplevs kränkningar av den kroppsliga integriteten uppenbart som allvarigare gärningar än tidigare. Lagstiftarens attityd till våldsbrotten är i varje fall entydig. När strafflagens 21 kap., som gäller brott mot

liv och hälsa, reviderades 1995 lindrades straffskalorna inte. Vid en tidigare delreform av strafflagen lindrades däremot straffskalorna för flera egendomsbrott. Det var fråga om ett medvetet val: man ville understryka våldsbrottens förkastlighet. Också andra lagreformer har gjorts som visar på lagstiftarens allt negativare inställning till våld.

Sett i ett längre tidsperspektiv har antalet fall av grov misshandel som kommit till polisens kännedom ökat, men under de senaste åren har dessa brotts antal minskat något. Också antalet straff som i domstolarna döms ut för grov misshandel har minskat. Den lagreform som genomfördes 1995 har också snarare inverkat på antalet fall av lindrigare former av misshandel som kommer till polisens kännedom och på gränsdragningen mellan dessa än på anmälningarna av grovt våld till polisen. När det gäller de allvarligaste brotten är statistiken inte i lika hög grad beroende av hur aktivt brotten anmäls som när det gäller mera obetydliga brott.

Straffskalan för ett brott utvisar hur allvarligt samhället ser på brottstypen i fråga. Enligt regeringsprogrammet från april 1999 bör man göra en utvärdering av möjligheten att höja minimistraffnivån för vissa våldsbrott. Minimistraffet för grov misshandel är för närvarande fängelse i sex månader, vilket bör anses vara kort med tanke på hur klandervärd gärningen är.

1.3. Narkotikabrott

De gällande straffbestämmelserna om narkotikabrott reviderades som ett led i totalreformen av strafflagen, och de trädde i kraft 1994. Revideringen av bestämmelserna om narkotikabrott föranleddes också av Förenta Nationernas konvention mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen, som ingicks i Wien 1988 och som Finland ratificerade 1994 (FördrS 44/1994). Bestämmelserna överfördes från narkotikalagen (41/1972) till strafflagens nya 50 kap. I enlighet med den praxis som följts vid totalreformen av strafflagen gjordes rekvisiten mera

exakta än tidigare. Vid reformen kriminaliserades bruk och innehav av narkotika, på samma sätt som i den tidigare lagstiftningen.

Bruk och innehav av narkotika är straffbart som narkotikabrott, för vilket straffet är böter eller fängelse i högst två år. De flesta av de narkotikabrott som kommer till polisens kännedom är brott som har samband med bruk av narkotika. För bruk av narkotika eller innehav av obetydliga mängder narkotika döms i rättspraxis ut böter. Det är dock svårt att snabbt ingripa i bruk av narkotika eller innehav av obetydliga mängder narkotika, eftersom det föreskrivna maximistraffet för narkotikabrott, dvs. fängelse i två år, förhindrar att böter döms ut i strafforderförfarande. Ett ärende som gäller bruk av narkotika eller innehav av obetydliga mängder narkotika skall alltid behandlas i domstol. Behandling i domstol är dock ett onödigt tungrovt förfarande för att döma ut böter för dessa gärningar. Det vore skäl att bestämma böterna relativt snabbt efter det att gärningen uppdagats. Ett snabbt ingripande är viktigt i synnerhet när det gäller unga personer som kanske bara prövar på narkotika. Böter för bruk av narkotika eller innehav eller försök till anskaffning av en liten mängd narkotika för eget bruk bör också kunna dömas ut i strafforderförfarande.

Det är möjligt att det nuvarande tungrodda förfarandet också har lett till att åklagarna i en del fall har avstått från att väcka åtal även om de annars skulle ha ansett det befogat. I strafforderförfarandet bestämmer åklagaren böterna. Om de ärenden som gäller bruk av narkotika och innehav av narkotika för eget bruk behandlades i strafforderförfarande, skulle också besluten om åtal eftergift förenhetligas i dessa fall. Också ett upphävande av den särskilda bestämmelsen om åtgärdseftergift som gäller brott som har samband med bruk av narkotika och i vilken det sägs att eftergift i fråga om åtal eller straff får ske för bruk av narkotika och andra brott som har samband med bruk av narkotika, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna har varit ägnad att försvaga den allmänna laglydnaden, skulle förenhetliga praxis när det gäller åtal eftergifterna. Det har visat sig vara svårt att tillämpa bestämmelsen i praktiken.

Vårdhänvisningen som ett alternativ till

straff har inte fungerat på önskat sätt. Bestämmelsen enligt vilken det är möjligt att meddela åtgärdseftergift för bruk av narkotika och narkotikabrott som har samband med bruk av narkotika om gärningsmannen visar att han har förbundit sig att genomgå vård har tillämpats endast ett fåtal gånger under den tid den varit i kraft. Det vore skäl att oftare än i dag utnyttja möjligheten att avstå från åtgärder om en person söker vård, eftersom narkotikamissbrukare genom åtgärdseftergiften kunde uppmuntras att söka vård. När den gällande 7 § i 50 kap. strafflagen stiftades förutsatte riksdagen att myndigheterna samarbetar för att skapa förutsättningar för ett fungerande system för vårdhänvisning (RSvRP 180/1992 rd, LaUB 17/1993 rd). Det är också nödvändigt att förfarandet för åtgärdseftergift mjukas upp när det gäller sådana fall där en person söker vård samt att samarbetet och utbytet av information mellan myndigheterna allmänt utvecklas när det gäller tillämpningen av bestämmelserna om åtgärdseftergift, då böter för straffbart bruk av narkotika framöver bestäms i strafforderförfarande.

2. Nuläge

2.1. Lagstiftning och praxis

Nedsatt tillräknelighet

På basis av 3 kap. 3 § strafflagen bestraffas inte en "Gerning, som begås af den, hvilken är afvita, eller af ålderdomssvaghet eller annan sådan orsak saknar förståndets bruk" eller en gärning som någon som har råkat i tillfällig sinnesförvirring har begått "i det medvetelslösa tillstånd". Mellan tillräknelighet och total ansvarsfrihet placerar sig den grupp personer vilkas tillräknelighet är nedsatt. Samma kapitel 4 § 1 mom. lyder: "Pröfvas någon, som begått brott, hafva dervid saknat förståndets fulla bruk, fastän han ej kan enligt 3 § anses för otillräknelig; vare straff i allmän straffart såsom i 2 § sägs".

Nedsatt tillräknelighet är således en strafflindringsgrund. Den lindring av straffskalan som enligt 3 kap. 2 § strafflagen tillämpas till förmån för den som fyllt 15 men inte 18 år när brottet begåtts gäller också gärningsmän

som provas ha saknat förståndets fulla bruk, dvs. vilkas tillräknelighet har varit nedsatt, när brottet begåtts. Enligt 2 § i nämnda 3 kap. skall personen dömas till fängelse i minst två och högst 12 år, om fängelse på livstid kunnat följa på brottet. Om för brottet stadgas fängelse på viss tid eller böter, skall straffet vara högst tre fjärdedelar av det stadgade strängaste straffet och lägst det minsta belopp som enligt 2 kap. får dömas ut av sådant straff. Med minsta belopp avses de allmänna minimistraffen, dvs. fängelse i 14 dagar och en dagsbot.

Den åtalades sinnestillstånd utreds normalt genom en sinnesundersökning. Domstolen fattar beslut om inledande av en sådan undersökning. Ett beslut om otillräknelighet förutsätter dock inte nödvändigtvis alltid en särskild undersökning. Om tillräcklig utredning också annars kan fås i saken, t.ex. om ett utlåtande om den åtalades sinnestillstånd nyligen har getts med anledning av ett annat brott, kan saken avgöras utan att någon ny undersökning behövs. Tröskeln för ett beslut om sinnesundersökning är också relativt hög, eftersom den åtalade inte mot sin vilja kan åläggas att undergå sådan undersökning, om inte personen hålls häktad eller strängare straff än fängelse i ett år kan följa på det brott för vilket han eller hon åtalas (17 kap. 45 § rättegångsbalken). Närmare bestämmelser om sinnesundersökningen samt om ett eventuellt beslut om vård och de förfaranden som då skall iakttas finns i mentalvårdslagen av 1990 (1116/1990).

Om domstolen bestämmer om undersökning av sinnestillståndet hos en åtalad, får denne oberoende av sin vilja tas in på sjukhus och hållas där för sinnesundersökning (15 § mentalvårdslagen). Rättsskyddscentralen för hälsovården bestämmer var undersökningen skall utföras. Centralen ger ett utlåtande på basis av det utlåtande som den erhållit i saken (16 §). Sinnesundersökningen omfattar således såväl det utlåtande av den läkare som undersökt patienten som ett utlåtande av Rättsskyddscentralen för hälsovården. Utlåtandena binder inte domstolen, som prövar saken självständigt.

Totalt har antalet utlåtanden om åtalade personers sinnestillstånd under 1990-talet varierat mellan 200 och 300 per år. Under de

senaste åren har antalet sinnesundersökningar minskat. År 1998 och 1999 gjordes färre än 200 sinnesundersökningar (181 stycken 1999). De flesta av de undersökta har varit åtalade för brott mot liv eller andra våldsbrott.

Andelen personer som i utlåtandena har bedömts vara fullt tillräkneliga har ökat. Andelen personer som har bedömts vara helt otillräkneliga har hållits relativt konstant. Samtidigt har andelen personer vilkas tillräknelighet är nedsatt minskat klart. Så sent som under 1980-talets sista år hörde över hälften av de undersökta till denna grupp, men under de senaste åren har andelen varit endast en fjärdedel. Det har skett en övergång till den grupp personer som har bedömts vara fullt tillräkneliga, och beträffande den har utvecklingen gått i precis motsatt riktning: i slutet av 1980-talet hade en fjärdedel av de undersökta enligt utlåtandena om deras sinnestillstånd varit fullt tillräkneliga när brottet begåtts, men sedan 1994 har mer än hälften av de undersökta hört till denna grupp.

De avgöranden om personers tillräknelighet som domstolarna årligen träffar samt utlåtandena om personers sinnestillstånd avviker från varandra till antalet och strukturen, eftersom alla åtalade inte sinnesundersöks. Det finns inga exakta uppgifter om när det utan undersökning fastställs att en persons tillräknelighet är nedsatt eller att personen är otillräknelig. Det är klart att sannolikheten för att det görs en sinnesundersökning är större ju allvarigare brottet är.

År 1996 var 123 personer otillräkneliga beträffande huvudbrottet, vilket är 0,2 % av dem som vid rättegången konstaterats vara skyldiga. Antalet personer vilkas tillräknelighet var nedsatt beträffande huvudbrottet var 330 år 1994. För 1999 finns beträffande antalet personer med nedsatt tillräknelighet endast uppgifter som omfattar alla brott att tillgå. Enligt dessa uppgifter dömdes personer med nedsatt tillräknelighet till straff för 571 brott 1999, vilket är 0,5 % av samtliga fall.

När brottet är ett brott mot liv eller försök till detta, konstateras den åtalade i domstolen klart oftare än i genomsnitt vara otillräknelig eller nedsatt tillräknelig. Detsamma gäller sabotage. Dessa brottstyper är dock sällsynta.

En betydligt större del av fallen av nedsatt tillräknelighet är stöld- eller misshandelsbrott.

Domstolarnas bedömningar av tillräkneligheten har följt de avgivna utlåtandena om sinnestillståndet. För personer vilkas tillräknelighet är nedsatt innebär den förändringen som skett i utlåtandepraxis således längre domar än tidigare. Särskilt stor betydelse har förändringen när gärningsmannen döms för mord, då valet mellan nedsatt tillräknelighet och otillräknelighet avgör valet mellan livstids fängelse och fängelse på viss tid. Antalet livstidsfångar har också fördubblats på några år.

Grov misshandel

I den ursprungliga 5 § i strafflagens 21 kap. bestämdes om grov misshandel, även om denna brottsbenämning då ännu inte användes. Enligt bestämmelsen dömdes den som misshandlade någon annan så att en svår kroppsskada uppstod. I bestämmelsen definierades särskilt vad som skulle anses som svår kroppsskada. Bestämmelsen om grov misshandel grundade sig liksom de övriga bestämmelserna om misshandel på principen om s.k. objektivet överskott. Om misshandeln hade föranlett en svår kroppsskada skulle gärningsmannen således dömas för grov misshandel, även om han eller hon inte hade haft för avsikt att orsaka en sådan skada. Straffets storlek berodde på om avsikten hade varit att förorsaka en svår skada eller inte. Om detta hade varit gärningsmannens avsikt, var straffet tukthus i minst två och högst tio år. Om avsikten inte hade varit att orsaka en svår skada var straffet tukthus i högst sex år eller fängelse i minst tre månader. Om omständigheterna i detta fall hade varit synnerligen försvårande, var det lägsta straffet tukthus i ett år.

Strafflagens 21 kap., som gäller brott mot liv och hälsa, reviderades grundligt på 1960-talet. Efter att två propositioner förfallit genomfördes reformen på basis av en proposition som avläts 1966 (RP 68/1966 rd). Det föreslogs att en mindre ändring skulle göras i bestämmelsen om grov misshandel. Vid behandlingen i riksdagen ändrades bestämmelsen dock mera grundligt. Riksdagens lagut-

skott utgick från att principen om ansvar för det objektiva överskottet av följder frångåtts (LaUB 11/1969 rd). Enligt den reviderade bestämmelsen var misshandeln grov om någon uppsåtligt förorsakats svår kroppsskada, allvarlig sjukdom eller livsfara, och dessutom om brottet hade begåtts på ett sätt som ådagalade särskild råhet eller grymhet eller om något livsfarligt medel hade använts vid det. Förteckningen var inte uttömmande, emedan misshandeln kunde betraktas som grov också i andra fall än dessa.

Lagutskottet ansåg att det var nödvändigt att höja straffmaximum för grov misshandel från tukthus i 8 år, vilket hade föreslagits, till tukthus i 10 år, med hänvisning till att det högsta möjliga straffet för dråp skulle vara tukthus i 12 år. Den reviderade bestämmelsen innehöll inte längre några sidoskalor. Eftersom det inte längre bestämdes något särskilt minimistraff, var minimistraffet för grov misshandel det kortaste möjliga tukthusstraffet, dvs. sex månader, enligt strafflagens dåvarande 2 kap. 2 § 1 mom.

År 1975 övergick man till ett straffsystem med endast en straffart. I en övergångsbestämmelse (2 kap. 3 § strafflagen) sägs att då i lag såsom straff för gärning stadgas tukthus, skall i stället för tukthusstraff dömas till fängelsestraff. Om någon särskild minsta tid inte är utsatt i straffbestämmelsen, skall i stället för tukthus dömas till fängelse i minst sex månader. Straffskalan för grov misshandel var således efter lagändringen fängelse i mellan sex månader och tio år.

Den andra fasen av totalreformen av strafflagen omfattade en revidering av 21 kap. strafflagen. Enligt en regeringsproposition som avläts 1993 (RP 94/1993 rd) kunde redan den föregående reformen 1969 betraktas som ett uttryck för de principer som sedermera följts vid revideringen av strafflagen. Av denna orsak och även med beaktande av dessa brotts centrala position inom straffrätten föreslogs det att ändringen av bestämmelserna nu skulle ske med varsamhet. ”Trots att man utifrån dagens värderingar är benägen att anse ett flertal andra brott inom strafflagens traditionella kärnområde som mindre klandervärda än vad fallet var vid tiden för strafflagens tillkomst, är det snarast skäl att starkare än tidigare framhäva det

klandervärda hos brotten mot liv och hälsa” sades det i propositionen. Därför föreslogs inga större ändringar i fråga om gärningarnas straffbarhet och straffskalorna.

Det föreslogs att kvalificeringsgrunderna i fråga om grov misshandel skulle räknas upp uttömmande och inte anges i form av exempel, i överensstämmelse med den princip som också annars följts vid totalreformen av strafflagen. Det konstaterades att grunderna dock i sak var desamma som enligt den lag som gällt tidigare. I propositionen sades att den gällande straffskalan är vid och att dess övre del knappast alls används. Den motsvarade inte heller någon av de typstraffskalor som följts vid strafflagsreformen. Sådana straffskalor var t.ex. fängelse i 4 månader — 4 år och fängelse i 1 — 10 år. Man ville dock inte sänka straffskalan, eftersom en sänkning enligt propositionen inte skulle ha varit förenlig med det allmänna målet att skärpa attityden till våldsbrott. Därför föreslogs ingen ändring av maximistraftet. Det konstaterades att också minimistraftet var oförändrat.

Riksdagens lagutskott godkände den föreslagna rätt vida straffskalan och konstaterade att det inte finns någon orsak att lindra den, eftersom attityden till våldsbrott har skärpts. Lagutskottet ansåg att det faktum att fallen av grov misshandel i fråga om grovheten kan avvika betydligt från varandra talade för den vida skalan (LaUB 22/1994 rd).

Efter ändringen 1995 lyder strafflagens 21 kap. 6 § som följer (578/1995):

Om vid misshandel

1) någon tillfogas svår kroppsskada eller en allvarlig sjukdom eller försätts i livshotande läge,

2) brottet begås på ett synnerligen rått eller grymt sätt eller

3) används skjut- eller eggvapen eller något annat jämförbart livsfarligt hjälpmedel

och brottet även bedömt som en helhet är grovt, skall gärningsmannen för *grov misshandel* dömas till fängelse i minst sex månader och högst tio år.

Försök är straffbart.

Vid beredningen av förslaget diskuterades dock också andra alternativa straffskalor. Den arbetsgrupp för brott mot liv, hälsa och frihet som beredde lagreformen föreslog att minimistraftet för grov misshandel skulle hö-

jas till fängelse i ett år (förslag 23.5.1988). Arbetsgruppen ansåg att det var på sin plats att höja minimistraftet för att understryka hur förkastligt grovt våld är. Strafflagsprojektet föreslog däremot att minimistraftet skulle sänkas till fyra månader. (Totalrevideringen av strafflagen II. Strafflagsprojektets förslag. Justitieministeriet. Lagberedningsavdelningens publikation 1/1989) Det minimistraft som regeringen föreslog och som slutligen godkändes placerade sig således beträffande strängheten mellan dessa båda förslag.

Andelen gärningar som bestraffas som grov misshandel av alla misshandelsbrott har knappast alls förändrats efter reformen 1995. Denna andel har under de senaste åren uppgått till ca 6—7 %. År 1999 dömdes 583 åtalade till straff för grov misshandel (som huvudbrott), och 36 åtalade dömdes för försök till grov misshandel. För misshandel dömdes 6 526 åtalade, för försök till misshandel 43 åtalade och för lindrig misshandel 1 108 åtalade.

Antalet villkorliga och ovillkorliga fängelsestraff som har dömts ut för grov misshandel har varit ungefär lika stort. År 1999 dömdes för ett enstaka fall av grov misshandel till 81 ovillkorliga fängelsestraff, 19 samhällstjänststraff och 145 villkorliga fängelsestraff. Om man tar med också de fall där den åtalade även dömdes för något annat än grov misshandel (som dock var huvudbrottet), var antalet ovillkorliga fängelsestraff 231, antalet samhällstjänststraff 39 och antalet villkorliga fängelsestraff 234. År 1999 var de ovillkorliga fängelsestraffens längd i genomsnitt 15,4 månader och de villkorliga fängelsestraffens 9,4 månader. Om man tar med också de fall där den åtalade även dömdes för något annat brott än grov misshandel, var de ovillkorliga fängelsestraffens längd i genomsnitt 19,1 månader. Den genomsnittliga längden på fängelsestraffen har ökat något under de senaste åren.

Med tanke på en höjning av minimistraftet är det viktigt att känna till en hur stor del av straffen som har varit kortare än ett år. År 1998 och 1999 fördelade sig straffen för grov misshandel som följer. Det är fråga om sådana fall när straff endast har dömts ut för ett enstaka fall av grov misshandel och inga strafflindringsgrunder har tillämpats.

	Ovillkorligt under 1 år	Ovillkorligt minst 1 år	Villkorligt under 1 år	Villkorligt minst 1 år	Samhällstjänst	Sammanlagt
1998	83	39	92	27	13	209
1999	24	51	88	31	18	212

År 1998 var sammanlagt 143 (68 %) och år 1999 sammanlagt 130 (61 %) av de ovan nämnda domarna lindrigare än det minimistraff på ett år som nu föreslås. En höjning av minimistraffet skulle således ha en klar betydelse med tanke på straffpraxis, åtminstone om klassificeringen i fråga om grov misshandel förblir oförändrad i straffpraxis. Dessutom är det sannolikt att färre straff på exakt ett år kommer att dömas ut än i dag.

Möjligheten att använda samhällstjänst försvinner helt och hållet, om minimistraffet höjs till ett år. Samhällstjänst döms ut i stället för ett ovillkorligt fängelsestraff på högst åtta månader (lagen om samhällstjänst 1055/1996).

Bruk av narkotika och innehav av narkotika för eget bruk

Enligt 50 kap. 1 § 4 punkten strafflagen skall den som innehar, försöker anskaffa eller brukar narkotika dömas till böter eller fängelse i högst två år för narkotikabrott. I den gällande lagen jämföras bruk eller innehav av narkotika i fråga om straffbarheten med tillverkning eller odling av narkotika (1 punkten), införsel eller utförsel av narkotika (2 punkten) och försäljning eller annan spridning av narkotika (3 punkten), vilka enligt 1 § också bestraffas som narkotikabrott.

Strafflagsprojektet, som beredde totalrevideringen av strafflagen, föreslog att i strafflagen skulle föreskrivas om en lindrig gärningsform av narkotikabrott, dvs. narkotikaförseelse (Huumausainerikokset. Rikoslakiprojektin ehdotus. Justitieministeriet. Lagberedningsavdelningens publikation 4/1991). För narkotikaförseelse skulle endast böter ha kunnat dömas ut. Enligt förslaget skulle alla gärningssätten för narkotikabrott ha kunnat bestraffas som narkotikaförseelse, förutsatt att gärningen avsett en obetydlig mängd nar-

kotika eller att gärningen bedömd som en helhet varit obetydlig. Också bruk av narkotika skulle ha bestraffats som narkotikaförseelse.

I den regeringsproposition som gällde narkotikabrotten (RP 180/1992 rd) föreslogs ingen lindrig gärningsform av narkotikabrott. Det föreslogs att bruk av narkotika skulle ingå i rekvisitet för narkotikabrott. Det ansågs att man på detta sätt skulle kunna undvika gränsdragningsproblem i fråga om bruk och innehav. Likaså ansågs det att enbart bruk i praktiken liksom tidigare endast skulle komma att bestraffas med böter, trots att det föreskrevs om ett maximistraff på fängelse i två år.

Av de av centralkriminalpolisen registrerade narkotikabrotten som kom till polisens kännedom 1999 gällde 65 % bruk, innehav och köp av narkotika. Under de föregående åren utgjorde andelen bruk, innehav och köp av narkotika nästan 80 % av narkotikabrotten. År 1999 meddelades 4 546 domar som gällde narkotikabrott (huvudbrott i domen). Det är inte möjligt att bland domarna plocka ut de domar som gäller bruk, innehav eller anskaffning av narkotika.

I rättspraxis döms lindrigare straff ut för bruk av narkotika och innehav av narkotika för eget bruk än för innehav av narkotika för försäljning eller förmedling. För bruk eller innehav för eget bruk döms i allmänhet ut 10–80 dagsböter, beroende på mängden narkotika. I de tingsrätters praxis som behandlar ett stort antal narkotikabrott har gränser utformats för hur stora mängder av en viss sorts narkotika som kan innehas för att narkotikan skall kunna anses vara avsedd för eget bruk. Vid bedömningen av om syftet med innehavet har varit försäljning eller förmedling beaktas dessa gränser som gäller mängderna. Vid bedömningen beaktas dessutom om det i princip skall anses osannolikt

att den misstänkte haft för avsikt att själv använda all den narkotika som påträffats hos personen, med beaktande av narkotikans värde, antalet engångsdoser och den misstänktes ekonomiska förhållanden eller andra omständigheter. Vid fastställandet av gränserna beaktar man också hur farlig narkotikan är.

Om åtgärdseftergift föreskrivs i dag i 1 kap. 7 och 8 § lagen om rättegång i brottmål. Enligt kapitlets 7 § får åklagaren besluta att inte väcka åtal på två grunder, dvs. på grund av att gärningen skall anses vara ringa och på grund av gärningsmannens unga ålder. Med det förstnämnda avses att brottet inte kan förutses medföra strängare straff än böter och gärningen skall anses vara ringa bedömd som en helhet. Den andra grunden kan för sin del tillämpas när gärningsmannen är yngre än 18 år, om brottet inte kan förutses medföra ett strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader och gärningen snarare kan anses ha berott på oförstånd eller förhastande än på likgiltighet för förbud och påbud i lag. Enligt kapitlets 8 § får åklagaren dessutom, om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver något annat, besluta om åtal eftergift när ett straff skall anses oskäligt med hänsyn till bl.a. gärningsmannens personliga förhållanden eller social- och hälsovårdsåtgärder. Enligt den andra grunden i paragrafen kan man också avstå från att väcka åtal på s.k. konkurrensgrund, dvs. om brottet inte på grund av vad som stadgas om bestämmande av gemensamt straff eller beaktande av tidigare utdömt straff väsentligt skulle inverka på det totala straffet.

Utöver de allmänna bestämmelserna om åtgärdseftergift kan på narkotikabrotten tillämpas den särskilda bestämmelsen om åtgärdseftergift i 50 kap. 7 § strafflagen. I 50 kap. 7 § strafflagen sägs att för bruk av narkotika och andra narkotikabrott som har samband med bruk av narkotika får, utöver vad förordningen om införande av strafflagen (39/1889) eller strafflagen föreskriver, eftergift ske i fråga om åtal eller straff, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna har varit ägnad att försvaga den allmänna laglydnaden. Eftergift i fråga om åtal eller straff får också ske, om gärningsmannen visar att han har förbundit sig att genomgå vård som godkänts av social- och hälsovårdsmini-

steriet.

I den regeringsproposition som gäller narkotikabrotten (RP 180/1992 rd) föreslogs det att gärningsmannen skall visa att han har sökt vård som godkänts av social- och hälsovårdsministeriet. Lagutskottet (LaUB 17/1993 rd) föreslog dock att den senare delen av 50 kap. 7 § strafflagen skulle få den lydelse den har i dag, dvs. att gärningsmannen skall visa att han har förbundit sig att genomgå vård som godkänts av social- och hälsovårdsministeriet. Lagutskottet förutsatte också att personen genom ett vårdavtal visar att han har förbundit sig till vården, och utskottet sade att med godtagbar vård avses vårdtjänster inom social- och hälsovården som ordnats med eller får offentlig finansiering. Utskottet ansåg att det då skulle vara möjligt att tillhandahålla allmänt utnyttjade vårdtjänster inom social- och hälsovården samt vård på en läkares, psykologs eller psykoterapeuts privatmottagning. Utskottet ansåg att något särskilt godkännande inte behöver utverkas för vården i det enskilda fallet, utan social- och hälsovårdsministeriet meddelar allmänna anvisningar om saken.

Social- och hälsovårdsministeriet har utfärdat ett beslut om godkänd vård vid narkotikabrott (1394/1994). Enligt beslutets 4 § kan vården ges vid en A-klinik, en ungdomsklinik, en rehabiliteringsanstalt, ett socialsjukhus eller en motsvarande specialvårdsenhet inom missbrukarvården. Vården kan enligt 2 mom. även ges vid någon annan verksamhetsenhet inom social- och hälsovården som har godkänts av en ovan nämnd specialvårdsenhet. Enligt beslutets 5 § skall den som ger vården tillsammans med gärningsmannen göra upp en skriftlig vårdplan, i vilken skall redogöras för de centrala omständigheter som man vill påverka samt med vilka medel det är meningen att målen skall uppnås och hur lång tid vården beräknas ta i anspråk. Den misstänkte skall sända vårdplanen till åklagaren eller domstolen som ett bevis på att personen har förbundit sig att genomgå vård.

Under 1990-talet blev det allt vanligare att man avstod från att väcka åtal för narkotikabrott. År 1990 meddelades åtal eftergift i fråga om ca 1 % av de brott som kommit till polisens kännedom, medan siffran 1998 var

ca 8—9 %. Den relativa ökningen av antalet beslut om åtalseftergift efter 1990 beror delvis på att andelen brott som hänför sig till bruk av narkotika (bruk, innehav, köp) av de brott som kommit till polisens kännedom har ökat jämfört med de övriga narkotikabrotten (försäljning, spridning, införsel). I allmänhet fattas beslut om åtalseftergift endast när det gäller bruk av narkotika eller innehav av små mängder narkotika. En ytterligare förklaring till ökningen på 1990-talet är revideringen av de allmänna bestämmelserna om åtgärdseftergift 1991 samt stiftandet av 50 kap. 7 § strafflagen. Syftet med bägge reformerna var att möjligheten att avstå från att väcka åtal skulle utnyttjas i högre grad än tidigare.

År 1998 fattades beslut om åtalseftergift av påföljdsnatur i fråga om 925 brott som avsåg narkotika. Av besluten fattades 38 % på grund av att brottet var obetydligt, 15,5 % på grund av brottskonkurrens, 5,5 % på grund av gärningsmannens unga ålder och 3 % av skälighetsgrunder med stöd av de allmänna bestämmelserna om åtgärdseftergift. I 38 % av fallen grundade sig beslutet om åtalseftergift av påföljdsnatur på något annat lagrum, dvs. i praktiken på 50 kap. 7 § strafflagen. Antalet fall när man avstår från att väcka åtal på grund av att gärningsmannen förbinder sig att genomgå vård uppgår till endast ett fåtal per år. I merparten av de fall när man avstår från att väcka åtal med stöd av 50 kap. 7 § strafflagen beror åtalseftergiften således på att gärningen inte anses vara ägnad att försvaga den allmänna laglydnaden.

Riksåklagarämbetet har den 20 januari 2000 meddelat åklagarna en allmän anvisning om åtalseftergift av påföljdsnatur vid narkotikabrott (RÅ:2000:5). Syftet med anvisningen är att förenhetliga praxis i fråga om åtalseftergifterna vid narkotikabrott.

2.2. Lagstiftningen i Sverige, Norge och Danmark

Nedsatt tillräknelighet

I Sveriges brottsbalk, som trädde i kraft 1965, slopades den tidigare indelningen i tillräkneliga och otillräkneliga gärningsmän. I Sverige möjliggör brottsbalken att otillräkneliga gärningsmän döms till straff. Det finns

ett viktigt undantag, som gäller fängelse. Enligt 30 kap. 6 § brottsbalken får den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning inte dömas till fängelse. Om rätten i ett sådant fall finner att inte heller någon annan påföljd bör ådömas, skall den tilltalade således vara fri från påföljd. Till psykiatrisk sjukvård får endast den dömas vars brott i normala förhållanden skulle ha lett till fängelse. Användningen av en vårdpåföljd har således knutits till brottets allvarlighet.

I brottsbalken används inte begreppen nedsatt tillräknelighet eller otillräknelighet. I stället har rätten i de bestämmelser som gäller straffmätningen getts möjlighet att lindra straffet, om den tilltalade till följd av psykisk störning eller sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande.

I Norge tillämpas en indelning i tillräkneliga och psykiskt sjuka eller medvetlösa gärningsmän. Mellan dessa finns de vilkas medvetandegrad tillfälligt är kraftigt nedsatt. I rättslitteraturen används benämningen nedsatt tillräkneliga om denna grupp, men begreppet används inte i strafflagen.

Enligt strafflagen (straffeloven) är en handling inte straffbar, om gärningsmannen varit sinnessjuk eller medvetlös när handlingen begåtts (44 §). Nedsatt tillräknelighet har beaktats i bestämmelserna om bestämmande av straff. Om gärningsmannens medvetandegrad tillfälligt är kraftigt nedsatt och detta inte är en följd av självförvållat rus kan straffet lindras. Otillräknelighet hindrar inte utdömande av andra påföljder än straff. Gärningsmannen kan dömas till säkringspåföljd (sikring). Det är också möjligt att vidta sådana vårdåtgärder som social- och hälsovårdslagstiftningen föreskriver. Också för den som är nedsatt tillräknelig kan en säkringspåföljd komma i fråga.

Genom en lagändring som gjordes 1997 och som ännu inte har trätt i kraft har området för nedsatt tillräknelighet utvidgats så att det omfattar också andra än tillfälliga mentala störningar.

I Danmark bestäms om grunderna för otillräknelighet i 16 § strafflagen (straffeloven). Om de särskilda påföljder som otillräkneliga gärningsmän kan dömas till föreskrivs i lagens 68—70 §. Dessutom finns i 85 §

strafflagen en bestämmelse om att straffet kan nedsättas, om gärningsmannens sinnessjukdom eller ett därmed jämförbart tillstånd eller på grund av en svår utvecklingsstörning skall befrias från straffansvar. Personer som vid gärningstidpunkten lidit av en lindrigare utvecklingsstörning eller befunnit sig i ett därmed jämförbart tillstånd bestraffas inte, om inte särskilda skäl talar för detta.

Personer som vid gärningstidpunkten har varit otillräkneliga på grund av sinnessjukdom eller ett därmed jämförbart tillstånd eller på grund av en svår utvecklingsstörning skall befrias från straffansvar. Personer som vid gärningstidpunkten lidit av en lindrigare utvecklingsstörning eller befunnit sig i ett därmed jämförbart tillstånd bestraffas inte, om inte särskilda skäl talar för detta.

Den som med stöd av 16 § befriats från straff på grund av otillräknelighet kan enligt strafflagens 68 § förordnas till vård på sluten anstalt, om detta anses ändamålsenligt för att förebygga ytterligare brott. Domstolen fattar beslut i saken. En förutsättning är dock att mindre ingripande påföljder inte kommer i fråga.

Vårdpåföljderna kan tillämpas också på tillräkneliga personer. Enligt strafflagens 69 § kan också andra än sådana psykiskt sjuka som avses i 16 § förordnas till psykiatrisk vård, när detta anses ändamålsenligt. I praktiken kommer sådana fall som närmar sig gränsen för otillräknelighet i fråga.

I den danska strafflagen används inte det allmänna begreppet nedsatt tillräknelighet. Straffansvaret kan däremot lindras med hjälp av en förhållandevis öppen lindringsgrund i strafflagen. Enligt strafflagens 85 § kan straffet nedsättas, när en straffbar handling har begåtts under inflytande av stark sinnesrörelse, eller när andra faktorer som gäller gärningsmannens sinnessjukdom eller omständigheterna vid gärningen talar för ett mildare straff. Som exempel på en tillämpningssituation nämns i rättslitteraturen de fall där man måste välja mellan ett normalt straff och särskilda påföljder som är avsedda för personer som lider av störningar i den mentala hälsan.

Trots att begreppet nedsatt tillräknelighet således inte används i lagstiftningen i de övriga nordiska länderna, möjliggör också dessa länders strafflagar en lindring av straffet på grunder som liknar grunderna för otillräknelighet.

Grov misshandel

I Sveriges brottsbalk är straffet för miss-

handel fängelse i högst två år. Om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader (3 kap. 5 §). Om misshandeln skall anses som grov, döms till fängelse i minst ett och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall det särskilt beaktas om gärningen varit livsfarlig eller om gärningsmannen har tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet (3 kap. 6 §).

I Sverige är andelen straff som dömts ut för grov misshandel av samtliga misshandelsstraff lika stor som motsvarande andel i Finland. I Sverige var längden på de fängelsestraff som dömdes ut för misshandel i genomsnitt tre månader 1998. Två tredjedelar av straffen var mellan en och tre månader långa.

I Sverige dömdes 409 fängelsestraff ut för grov misshandel 1998. Dessutom ådömdes personer som gjort sig skyldiga till grov misshandel andra påföljder, främst skyddstillsyn (98 domar), rättspsykiatrisk vård (48 domar) och vård inom socialtjänsten (43 domar). Skyddstillsynen kan förenas med ett fängelsestraff på högst tre månader, och således dömdes totalt 448 fängelsestraff ut. Deras genomsnittliga längd var 17,1 månader.

Av de fängelsestraff som dömdes ut för grov misshandel var 84 kortare än ett år. Det var till stor del fråga om straff på högst tre månader som dömdes ut vid sidan av skyddstillsyn. Av fängelsestraffen var 100 av minimilängd, dvs. jämnt ett år, inemot hälften, dvs. 204 straff, var längre än ett men högst två år, medan de återstående 60 fängelsestraffen var längre än två år.

I Norges strafflag finns den straffbestämmelse som närmast motsvarar grov misshandel i 231 §. För ett brott som avses i bestämmelsen skall dömas till fängelse i minst två och högst 15 år, dvs. det allmänna maximistraffet. Gärningen skall anses som grov, om betydande kroppsskada eller skada på hälsan har tillfogats. Dessa skador definieras särskilt i en uttömmande förteckning i strafflagens 9 §. Bestämmelsen tillämpas sällan, endast ett fåtal gånger om året. I praktiken har den straffbestämmelse som gäller vanlig misshandel (229 §) tillämpats. Bestämmelsen innehåller också sidoskalor som grundar sig på hur allvarliga skadorna är. Maximistraffet är

tre, sex eller åtta år, beroende på skadans natur. Minimistrafvet är det allmänna kortaste fängelsestrafvet, dvs. 14 dagar. Ett annat alternativ har varit att straff i praktiken har dömts ut för dråpförsök. Det självständiga tillämpningsområdet för 231 § har således varit mycket snävt.

I strafflagens 232 § finns en bestämmelse i vilken också beaktas gärningssättet och inte enbart följderna. Som en försvårande omständighet skall anses att gärningen har begåtts på ett sätt som vållat särskild smärta eller med användande av gift eller något annat ämne som är synnerligen farligt för hälsan eller kniv eller något annat särskilt farligt redskap, eller om gärningen annars har begåtts under synnerligen försvårande omständigheter. I dessa fall kan maximistrafvet höjas. I lagen ges exempel på vad som avses med synnerligen försvårande omständigheter.

I 244 § i *Danmarks* strafflag bestäms om den som begår våld mot eller på något annat sätt angriper någon annan. Straffet för denna grundform av misshandelsbrott är böter, arrest (hæfte) eller fängelse i högst 1 år och 6 månader. Denna bestämmelse är den som oftast har tillämpats på misshandelsbrott: ca 90 % av alla de misshandelsbrott som har anmälts till polisen har klassificerats som sådana gärningar som avses i denna paragraf. Om angreppet sker på ett synnerligen rått, brutalt eller farligt sätt eller om gärningsmannen gör sig skyldig till misshandel, är straffet fängelse i högst fyra år och minst 30 dagar, dvs. det allmänna kortaste fängelsestrafvet. Det skall anses som en synnerligen försvårande omständighet om angreppet har vållat betydande kroppsskada eller skada på hälsan (245 §, stycke 1). Med misshandel (mishandling) avses enligt rättslitteraturen i detta sammanhang upprepat våld mot ett skyddslöst offer, vanligtvis ett barn eller en äkta make, med utnyttjande av ett fysiskt övertag. Enligt stycke 2 i samma paragraf straffas på motsvarande sätt som i de fall som avses i 1 stycket, om kroppsskada eller skada på hälsan annars har vållats uppsåtligt. Bestämmelsen tillämpas i praktiken i mindre utsträckning än bestämmelsen i 1 stycket.

Om det angrepp som avses i 245 § har varit av så grov beskaffenhet eller lett till döden eller till så allvarliga skador att synnerligen

försvårande omständigheter skall anses föreligga, är maximistrafvet enligt 246 § fängelse i åtta år. Minimistrafvet ändras inte. Bestämmelsen tillämpas t.ex. på förorsakande av bestående invaliditet och även på dödsvållande. Av de gärningar som anmälts till polisen har i praktiken mindre än en procent klassificerats som sådana gärningar som avses i denna paragraf.

I domstolarna tillämpas de strängaste bestämmelserna (245 och 246 §) oftare än vad anmälningarna ger vid handen, bl.a. därför att en del av de gärningar som vid anmälningstidpunkten statistikförs som dråp eller dråpförsök i domstolarna tolkas som sådana gärningar som avses i 245 eller 246 §.

Bruk av narkotika och innehav av narkotika för eget bruk

I *Sverige* är bruk och innehav av narkotika straffbart med stöd av narkotikastrafflagens 1 §, enligt vilken fängelse i högst tre år kan dömas ut. I förarbetena till lagen samt i rättspraxis bedöms bruk av narkotika och innehav av narkotika för eget bruk dock som ringa narkotikabrott (2 §), för vilket böter eller fängelse i högst sex månader kan dömas ut. För innehav av cannabis eller amfetamin döms i praktiken ut böter eller eventuellt skyddstillsyn. Böter kan bestämmas genom strafföreläggande.

I *Norge* bestraffas bruk och innehav av narkotika med stöd av läkemedelslagen, och för gärningen kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Den vanligaste påföljden för bruk av narkotika eller innehav av narkotika för eget bruk är böter. Böter kan dömas ut också för upprepat bruk. Om mängden narkotika som innehas är större än en engångsdos, kan gärningen dock med stöd av strafflagen bestraffas som förvaring, för vilket kan dömas till fängelse i två år. I praktiken kan påföljden också i dessa fall, beroende på vilket ämne det är fråga om, vara böter eller villkorlig dom, eventuellt förenat med böter. Böterna kan också bestämmas genom ett enkelt bötesförfarande.

I *Danmark* är bruk av narkotika inte straffbart. Bruk bestraffas dock indirekt, eftersom det är straffbart att inneha narkotika. För innehav av narkotika kan dömas till böter, ar-

rest eller fängelse i högst två år. I praktiken vidtar man i allmänhet inga åtgärder med anledning av innehav av små mängder cannabis. Innehav av små mängder annan narkotika leder i allmänhet första gången till att polisen utfärdar en varning, som antecknas i straffregistret. Vid upprepat innehav bestäms böter, vars storlek beror på vilket slags ämne som innehas. Böter kan också bestämmas genom ett enkelt förfarande, utan behandling i domstol.

2.3. Bedömning av nuläget

Nedsatt tillräknelighet

Begreppet nedsatt tillräknelighet har varit föremål för en livlig debatt i Finland. Vid beredningen av bestämmelserna om straffrättens allmänna läror har man utgått från att en sådan mellankategori fortfarande behövs (Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevat säännökset. Rikoslakiprojektin ehdotus. Justitieministeriet. Lagberedningsavdelningens publikation 5/2000.). Med dess hjälp kan man beakta att begreppet tillräknelighet är graderat på samma sätt som de övriga grunderna som anger straffrättsligt ansvar och skuldklander.

Behandlingen av personer vilkas tillräknelighet är nedsatt och de principer beträffande påföljderna som tillämpas på dem gör ett svårlost frågekomplex. Med tanke på skuldprincipen förtjänar personer vilkas tillräknelighet är nedsatt utan tvivel ett mildare bemötande, eftersom nedsatt tillräknelighet innebär att gärningsmannens förmåga att förstå den verkliga innebörden av sina handlingar eller deras rättsstridighet eller att kontrollera sitt beteende är försämrad. Å andra sidan kan en gärning som har begåtts av någon vars tillräknelighet är nedsatt ha sådana drag att det på basis av en helhetsbedömning inte finns orsak till en lindrigare behandling, trots att graden av skuld är mindre. Dessutom är återfall i brott bland gärningsmännen i denna grupp vanligare än i genomsnitt, och på motsvarande sätt är risken för nya brott större än normalt, vilket skulle motivera en användning av fängelsestraff som är längre än genomsnittet.

I de debattinlägg i vilka samhällets skydds-

behov betonas har den lindring av maximistraffet som följer av den gällande bestämmelsen om nedsatt tillräknelighet ansetts utgöra ett missförhållande. Den automatiska lindringen av maximistraffet kan anses vara problematisk i en del fall. Särskilt problematisk kan situationen bli i enskilda fall som gäller grova brott mot liv. När straff har dömts ut för fullbordat mord har den som saknat förståndets fulla bruk dömts till fängelse i 12 år. Därför frågas i propositionen den kategoriska ändring av straffskalan om vilken föreskrivs i den gällande lagen, och det blir möjligt att döma också en person vars tillräknelighet är nedsatt till fullt straff.

Propositionen överensstämmer till dessa delar med strafflagsprojektets förslag till bestämmelser om straffrättens allmänna läror. Ändringen genomförs dock på ett annat sätt än vad strafflagsprojektet föreslagit, eftersom den reform som föreslås i denna proposition grundar sig på de gällande bestämmelserna i strafflagens 3 kap. I strafflagsprojektets förslag har man däremot kunnat utgå från ett i sin helhet reviderat kapitel. Eftersom den reform som gäller personer vilkas tillräknelighet är nedsatt skall anses vara mera brådsakande än revideringen av straffrättens allmänna läror i övrigt, är det nödvändigt att den genomförs separat.

Grov misshandel

En betydande del av de straff som döms ut för grov misshandel är mycket nära nuvarande straffminimum, dvs. fängelse i sex månader. När man beaktar de grunder på basis av vilka misshandel betraktas som grov, kan ett fängelsestraff på mindre än ett år inte anses stå i rätt proportion till brottet.

Som jämförelse kan nämnas straffbestämmelsen om våldtäkt (20 kap. 1 § strafflagen). Det tidigare minimistraffet för våldtäkt, fängelse i sex månader, höjdes vid reformen 1998 så att för våldtäkt i dag skall dömas till fängelse i minst ett år. Genom att höja minimistraffet ville man stärka det straffrättsliga skyddet för den sexuella självbestämmanderätten och den personliga integriteten (LaUB 3/1998 rd).

När strafflagens 21 kap. reviderades i den andra fasen av totalreformen av strafflagen

uttalades den misstanken att en höjning av minimistraffet för grov misshandel skulle leda till att ett stort område i straffskalan, dvs. det som finns mellan det typiska straffet för misshandel och minimistraffet för grov misshandel, blir oanvänt. Straffskalan för vanlig misshandel (21 kap. 5 § strafflagen) är böter eller fängelse i högst två år. För misshandel döms i huvudsak ut böter, och den genomsnittliga längden på de fängelsestraff som har dömts ut har varit 2–3 månader. Även om straffskalorna för vanlig och grov misshandel skulle överlappa varandra också efter det att minimistraffet för grov misshandel har höjts till ett år, är denna överlappning dock mindre än vad överlappningen mellan de olika gärningsformerna i strafflagen är i allmänhet.

Vid beredningen av reformen av strafflagens 21 kap. bedömdes en sådan ändring som den som nu föreslås kunna leda till att en del av de gärningar som motsvarar sådana gärningar som tidigare bestraffats som grov misshandel skulle komma att bestraffas som vanlig misshandel. Genom detta förslag har man inte för avsikt att ändra gränsdragningen för när en gärning är grov och när det är fråga om vanlig misshandel. Det är klart att denna gränsdragning efter ändringen av straffskalan i praktiken kommer att vara ännu viktigare än i dag och att enhetlighet bör eftersträvas.

Bruk av narkotika och innehav av narkotika för eget bruk

Enligt den gällande lagen bestraffas bruk och innehav av narkotika samt försök att anskaffa narkotika som narkotikabrott. I rättspraxis bestäms lindrigare straff för bruk av narkotika och innehav av narkotika för eget bruk än för t.ex. försäljning eller spridning av narkotika. Påföljden för bruk av narkotika eller innehav av obetydliga mängder narkotika är i allmänhet böter.

Enligt 1 § lagen om strafforderförfarande (692/1993) kan vid strafforderförfarande dömas ut bötesstraff för förseelser för vilka det straffstadgande som skall tillämpas på fallet inte med tanke på de föreliggande omständigheterna stadgar annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst sex må-

nader. Eftersom maximistraffet för narkotikabrott är fängelse i högst två år, kan böter för bruk av narkotika eller innehav av en obetydlig mängd narkotika inte bestämmas genom strafforderförfarande. Saken måste alltid föras till domstol. I tingsrätten är det på grund av det föreskrivna maximistraffet inte möjligt att behandla ärendet i en sammansättning med en domare, utan behandling i fulltalig sammansättning krävs alltid. Detta har i vissa fall kunnat leda till att åtalseftergift har meddelats, eftersom domstolsbehandling har ansetts vara ett alltför tungrott förfarande för bestämmande av böter.

De stora skillnader som förekommit i den praxis som gäller åtalseftergifterna, både mellan olika orter och när det gällt enskilda åklagare, har också ansetts utgöra ett problem. En del av åklagarna avstår av princip inte från att väcka åtal ens när det är fråga om obetydliga narkotikabrott, medan andra åklagare åter inte väcker åtal i motsvarande fall. Åklagarnas tolkningar av de omständigheter som inverkar på åtalsprövningen och deras betydelse avviker också från varandra (Toimenpiteistä luopuminen huumauserikoksissa. Rättspolitiska forskningsinstitutets publikationer 164, Helsingfors 1999). I synnerhet den i 50 kap. 7 § strafflagen nämnda åtalseftergiftsgrunden enligt vilken åklagaren skall beakta gärningens verkningar på den allmänna laglydnaden är i praktiken besvärlig att tillämpa. Det är svårt att bedöma hur en enskild gärning inverkar på den allmänna laglydnaden. Detta har för sin del kunnat medverka till att praxis när det gäller åtalseftergifterna har blivit oenhetlig.

Det måste också betraktas som ett missförhållande att bestämmelsen om åtgärdseftergift på grund av att en person förbinder sig att genomgå vård i 50 kap. 7 § strafflagen i praktiken nästan inte alls har tillämpats. Eftergift i fråga om åtal eller straff meddelas på denna grund endast i ett fåtal fall varje år.

3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

Eftersom det inte i alla situationer är motiverat att lindra maximistraffet för en person vars tillräknelighet är nedsatt, föreslås det att det skall bli möjligt att döma ut fullt straff.

Det är dock fortfarande nödvändigt att bibehålla begreppet nedsatt tillräknelighet som en omständighet som lindrar skuldklander. Det föreslås att domstolen, om den anser att det finns orsak till detta, skall kunna lindra maximistrafet för en person som saknat förståndets fulla bruk på samma sätt som i dag, men att lindringen inte längre skall vara obligatorisk.

Ett syfte med propositionen är att ge uttryck för en mera fördömande attityd till grovt våld. Därför föreslås det att minimistrafet för grov misshandel skall höjas från sex månaders till ett års fängelse. Højningen av minimistrafet innebär också att samhällstjänst inte längre kan dömas ut för grov misshandel.

Strafflagens 50 kap. föreslås bli ändrat så att det föreskrivs om ett särskilt brottsrekvisit, benämnt straffbart bruk av narkotika, för den som olagligen brukar narkotika eller för eget bruk innehar eller försöker anskaffa en liten mängd narkotika. För straffbart bruk av narkotika kan enligt förslaget dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Förslaget gör det möjligt att tillämpa strafforderförfarandet på dessa brott. Från processekonomisk synpunkt är det rationellt att bestämma böterna genom strafforderförfarande, eftersom strafforder utfärdas av åklagaren. Ett syfte med förslaget är också att förenhetliga åtalseftergiftspraxis så, att åtalseftergift inte meddelas av den orsaken att förfarandet för bestämmande av böter anses vara alltför tungrovt. Förslaget inverkar inte på strängheten i fråga om de straff som döms ut för bruk av narkotika eller innehav av narkotika för eget bruk, eftersom böter i rättspraxis också i dag döms ut för dessa brott.

Samtidigt föreslås det att bestämmelsen i 50 kap. 7 § strafflagen skall upphävas till den del i den bestäms att eftergift får ske i fråga om åtal eller straff för bruk av narkotika och andra brott som har samband med bruk av narkotika, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna har varit ägnad att försvaga den allmänna laglydnaden. Bestämmelsen är svår att tillämpa i praktiken. Den överlappar också delvis de allmänna bestämmelserna om åtals- och domseftergift, vilka kan tillämpas på narkotikabrott och i praktiken också tillämpas på dessa. Syftet med reformen är

att göra bestämmelserna om åtgärdseftergift klarare när det gäller narkotikabrott och på detta sätt förenhetliga åtalseftergiftspraxis.

I 50 kap. 7 § strafflagen bestäms också att eftergift får ske i fråga om åtal eller straff för bruk av narkotika och andra narkotikabrott som har samband med bruk av narkotika, om gärningsmannen visar att han har förbundit sig att genomgå vård som godkänts av social- och hälsovårdsministeriet. Det föreslås att denna bestämmelse skall ändras så att eftergift i fråga om åtal eller straff får ske, om gärningsmannen har sökt vård som godkänts av social- och hälsovårdsministeriet. Det krävs inte längre uttryckligen att en vårdplan har gjorts upp för att åtgärdseftergift skall kunna meddelas. Syftet med denna reform är att sänka tröskeln för meddelande av åtals- eller domseftergift när gärningsmannen söker vård och att betona betydelsen av en vårdhänvisning när man överväger att avstå från att döma ut en påföljd för bruk av narkotika.

Det finns behov av att ändra bestämmelserna om vårdhänvisning i 50 kap. 7 § strafflagen också av den anledningen att böter för straffbart bruk av narkotika kan bestämmas genom strafforderförfarande. Enligt 11 § 2 mom. lagen om strafforderförfarande kan åklagaren låta bli att utfärda en strafforder, om förseelsen i fråga är sådan att åtalseftergift är möjlig enligt lag. I praktiken avstår åklagarna endast sällan på denna grund från att utfärda en strafforder. Detta beror delvis på att endast en summarisk förundersökning görs i saken, om avsikten är att förseelsen skall behandlas i strafforderförfarande. Enligt 44 § förundersökningslagen antecknas vid summarisk förundersökning i förhørsberättelsen endast huvudinnehållet av den förhördes utsaga, och enligt 5 § lagen om strafforderförfarande utreds vid summarisk förundersökning endast de omständigheter som är nödvändiga för att döma ut en påföljd genom strafforderförfarande. Förundersökningsmaterialet vid strafforderförfarande är således i allmänhet inte på långt när så omfattande som vid normal förundersökning.

Också tiden mellan det att straffanspråket framställs och böterna bestäms är förhållandevis kort. Den misstänkte skulle ha svårigheter att uppfylla den gällande lagens krav på att personen innan straffanspråket framställs

skall bevisa att han eller hon har förbundit sig att genomgå vård, eftersom det i någon mån tar tid att göra upp en vårdplan.

Åklagarens befogenheter att besluta om åtgärdseftergift i strafforderförfarande är lika omfattande som i sådana ärenden som blir föremål för åtalsprövning, eftersom samma bestämmelser gäller också inom strafforderförfarandet. Att bötesstraffen hädanefter skall bestämmas genom strafforderförfarande får inte leda till att bestämmelserna om åtgärdseftergift inte tillämpas. Åklagarna skall fortfarande tillämpa såväl de allmänna bestämmelserna om åtgärdseftergift som den särskilda bestämmelsen i 50 kap. 7 § strafflagen i sådana fall när de förutsättningar som nämns i bestämmelserna föreligger. Det är särskilt viktigt att personer som är beroende av narkotika uppmuntras att söka vård. Genom att tillämpa bestämmelserna om åtgärdseftergift inom strafforderförfarandet kan man också undvika att bötesstraff som måste förvandlas till fängelse hopas hos sådana narkotikamissbrukare som är beroende av narkotika.

Utdömandet av påföljder inom strafforderförfarandet omfattar såväl utdömande av bötesstraff och eventuella förverkandepåföljder som en möjlighet att avstå från att fastställa en strafforder, om det finns förutsättningar för detta enligt lagen. Enligt 4 § lagen om allmänna åklagare skall riksåklagaren svara för att åklagarna på ett behörigt och enhetligt sätt tillämpar bestämmelserna om åtalseftergift också inom strafforderförfarandet.

För att säkerställa informationen till åklagarna skall åklagarna och polisen komma överens om vilka uppgifter när det gäller straffbart bruk av narkotika och den misstänktes utsaga som vid summarisk förundersökning skall tas in i förundersökningsprotokollet eller, i stället för den, i straffanspråket. Detta gäller i synnerhet sådana omständigheter som med stöd av 5 § lagen om strafforderförfarande skall utredas vid summarisk förundersökning och som kan leda till att strafforder inte utfärdas av de skälighetsgrunder som anges i de allmänna bestämmelserna om åtgärdseftergift eller på grund av sådan vård som nämns i 50 kap. 7 § strafflagen. Polisen kan också i undantagsfall skjuta upp utfärdandet av en strafforder om den

misstänkte ber att få inkomma med en utredning om dessa grunder, om detta låter sig göras utan svårigheter. Den som har meddelats ett straffanspråk kan dessutom inofficiellt tillstå åklagaren handlingar eller någon annan detaljerad utredning, även om personen inte motsätter sig straffanspråket. På motsvarande sätt utreds i dag i strafforderförfarande bl.a. den bötfälldes betalningsförmåga i sådana fall när skatteuppgifterna inte kan användas (RP 74/1998 rd).

I samband med straffbart bruk av narkotika skall bestämmelserna om förverkandepåföljder i 50 kap. 6 § strafflagen tillämpas. Enligt 1 § lagen om strafforderförfarande kan vid strafforderförfarande dömas ut förverkandepåföljder på högst 5 000 mk. Vid straffbart bruk av narkotika är den mängd narkotika som är föremål för brott så liten att narkotikans värde inte överstiger detta belopp.

En förutsättning för kroppsvisitation och husrannsakan enligt tvångsmedelslagen (450/1987) är att det finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts för vilket det strängaste straffet är minst sex månaders fängelse. Kroppsvisitation och husrannsakan får företas i fråga om den som är misstänkt för straffbart bruk av narkotika, eftersom maximistraffet för denna gärning föreslås vara sex månaders fängelse. Det föreslås att 5 kap. 11 § tvångsmedelslagen skall ändras så att också kroppsbesiktning på nuvarande sätt skall få företas på den som på sannolika skäl misstänks för straffbart bruk av narkotika.

4. Propositionens verkningar

Den föreslagna lagändringen kommer att leda till att de fängelsestraff som ådöms personer vilkas tillräknelighet är nedsatt blir längre i de fall när domstolen beslutar sig för att döma ut maximistraff. Detta ökar kostnaderna för verkställigheten av fängelsestraff i någon mån. Dessa kostnader ökar också till följd av att åtminstone de kortaste fängelsestraffen som döms ut för grov misshandel blir längre och samhällstjänst inte längre kan användas. Eftersom straffen döms ut av oberoende domstolar, kan inga exakta uppskattningar göras av i hur hög grad reformen inverkar på kostnaderna för verkställigheten av fängelsestraff.

Kostnaderna inom domstolsväsendet minskar när man övergår till att behandla de brott som har samband med bruk av narkotika i det enklare strafforderförfarandet. Också åklagarnas arbetsbörda minskar, när de i stället för att utföra åtal kan bestämma bötesstraff genom strafforderförfarande.

5. Beredningen av propositionen

Propositionen har beretts vid justitieministeriet som tjänsteuppdrag. Också föreningen Suomen Syyttäjähdistys ry. föreslog i ett initiativ den 22 juni 2000 för justitieministeriet att böter för olagligt bruk av narkotika skall bestämmas genom strafforderförfarande. De lagförslag som gäller bruk och innehav av narkotika har diskuterats med inrikesministeriets polisavdelning och riksåklagarämbetet.

Justitieministeriet ordnade den 25 oktober 2000 ett möte där 16 myndigheter, organisationer och sakkunniga hördes med anledning av propositionen. Majoriteten av dem understödde såväl införandet av ett särskilt rekvisit för straffbart bruk av narkotika som möjligheten att bestämma böter för detta brott genom strafforderförfarande. En del av dem som i övrigt understödde propositionen uttryckte dock sin oro över att det partiella upphävandet av 50 kap. 7 § strafflagen samt

utdömandet av böter genom strafforderförfarande skulle minska möjligheterna till åtgärdseftergift.

Efter diskussionsmötet har propositionen ändrats till den del den gäller bestämmelsen i 50 kap. 7 § strafflagen om att åtgärdseftergift på grund av vård kan meddelas för bruk av narkotika och andra brott som har samband med bruk av narkotika. Samtidigt har motiveringen i propositionen setts över till den del den gäller tillämpningen av bestämmelserna om åtgärdseftergift. Också gränsdragningen mellan straffbart bruk av narkotika och narkotikabrott har preciserats vid den fortsatta beredningen.

6. Andra omständigheter som inverkat på propositionens innehåll

När bestämmelserna om straffrättens allmänna läror reformeras i sin helhet kommer man bl.a. att besluta om de frågor som gäller otillräknelighet och nedsatt tillräknelighet samt om principerna för bestämmande av straff. Beredningen av reformen framskrider på basis av strafflagsprojektets förslag och de utlåtanden som ges om det så, att avsikten är att en regeringsproposition med förslag till bestämmelser om straffrättens allmänna läror skall avlåtas vid utgången av 2001.

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslag

1.1. Strafflagen

3 kap. Om grunder, som utesluta eller minska gärnings straffbarhet

4 §. Paragrafens 1 mom. gäller det straff som en gärningsman som har saknat förståndets fulla bruk när gärningen begåtts skall dömas till. Straffet skall nedsättas enligt 3 kap. 2 §. Enligt kapitlets 2 § skall, om fängelse på livstid kunnat följa på brottet, personen dömas till fängelse i minst två och högst

tolv år. Om för brottet stadgas fängelse på viss tid eller böter, skall straffet vara högst tre fjärdedelar av det stadgade strängaste straffet och lägst det minsta belopp som enligt 2 kap. får dömas ut av ett sådant straff.

Den automatiska lindringen av maximistraffet frångås av de orsaker som framgår av den allmänna motiveringen. Det är dock nödvändigt att bibehålla begreppet nedsatt tillräknelighet och att beakta det lindringare skuldklander som hänför sig till det. Därför bör det fortfarande vara möjligt att, när domstolen så prövar, lindra straffet enligt 3 kap. 2 §. Enligt förslaget kan straffet bestämmas med iakttagande av vad som sägs i 2 §. Efter-

som en sådan lindring inte längre skall vara obligatorisk, kan också fullt straff dömas ut. Samtidigt föreslås det att ordalydelsen i momentet skall moderniseras.

Enligt 2 mom. får rus eller annan dylik sinnesförvirring som gärningsmannen själv har ådragit sig inte allena gälla såsom skäl till straffnedsättning. Momentet förblir tills vidare oförändrat.

21 kap. Om brott mot liv och hälsa

6 §. *Grov misshandel.* Av de orsaker som anförts i den allmänna motiveringen höjs det i 1 mom. föreskrivna minimistraffet för grov misshandel till fängelse i ett år.

Inga ändringar föreslås i paragrafens 2 mom.

50 kap. Om narkotikabrott

1 §. *Narkotikabrott.* I 4 punkten föreskrivs att den som olagligen innehar, försöker anskaffa eller brukar narkotika skall dömas till böter eller fängelse i högst två år för narkotikabrott. Det föreslås att punkten ändras så att omnämmandet av bruk av narkotika stryks. Enbart bruk av narkotika skall enligt förslaget inte längre bestraffas som narkotikabrott utan som straffbart bruk av narkotika så som föreslås i 2 a §.

Enligt 4 punkten skall innehav av eller försök att anskaffa narkotika fortfarande bestraffas som narkotikabrott t.ex. när narkotikan inte är avsedd för eget bruk. Likaså skall 1 § 4 punkten tillämpas vid innehav eller försök till anskaffning av narkotika för eget bruk, om det är fråga om en stor mängd narkotika. Dessa gärningar kan fortfarande bestraffas också som grovt narkotikabrott, om det finns förutsättningar för detta enligt 2 §.

2 a §. *Straffbart bruk av narkotika.* Enligt paragrafen skall den som olagligen brukar narkotika eller för eget bruk innehar eller försöker anskaffa en liten mängd narkotika dömas till böter eller fängelse i högst sex månader för straffbart bruk av narkotika. Gärningssätten enligt paragrafen skiljer sig när det gäller innehav eller försök att anskaffa narkotika från kapitlets 1 § 4 punkt i det avseendet att det förutsätts att syftet med

gärningarna har varit att gärningsmannen själv skall använda narkotikan och att det är fråga om en liten mängd narkotika.

Innehavet eller anskaffningen av narkotika anses hänföra sig till eget bruk om den mängd narkotika som innehas är så liten att den åtalade själv bedöms kunna använda den. Bedömningen av om det är fråga om en liten mängd varierar beroende på vilket slag av narkotika det gäller. I de underrätter där ett stort antal ärenden som gäller narkotikabrott behandlas har, på det sätt som sagts i den allmänna motiveringen, beträffande olika slag av narkotika en praxis utformats för hur stora mängder narkotika som innehavet eller anskaffningen kan gälla för att narkotikan skall kunna anses vara avsedd för eget bruk. För strafforderförfarandets del fastställs motsvarande gränser framöver i den handbok om fastställande av påföljder vid straff- och ordningsbotsförfarande som getts ut av inrikesministeriets polisavdelning. Detta garanterar en enhetlig praxis i fråga om polisens straffanspråk. Om dessa mängder överskrids, kan det antas att den åtalade innehar narkotikan i försäljnings- eller förmedlingssyfte. Också t.ex. det faktum att den åtalade innehar en i och för sig liten mängd narkotika som emellertid har delats upp i flera doser, eller att det sammanlagda värdet av den narkotika som innehas är mycket högt kan vara ett tecken på att narkotikan inte är avsedd enbart för eget bruk.

Såväl den som prövar på narkotika en enda gång som den som har använt narkotika upprepade gånger kan dömas för straffbart bruk av narkotika. Vid straffmätningen kan man beakta att det är fråga om upprepat bruk. Också i dag kan upprepat bruk anses utgöra ett enda narkotikabrott, om bruket bildar en naturlig helhet tidsmässigt eller på grund av att det är fråga om fortsatt verksamhet.

I de fall när upprepat bruk dock inte betraktas som ett enda narkotikabrott skall ett gemensamt straff enligt 7 kap. bestämmas i domstolen för de olika brott för vilka döms samtidigt. För bestämmande av det gemensamma straffet skall alla de brott som uppgats behandlas vid samma rättegång. Inom strafforderförfarandet kan bötesärenden som är anhängiga samtidigt och som gäller samma åtalade däremot inte behandlas tillsam-

mans. Inom strafforderförfarandet delges straffanspråket dessutom i allmänhet den åtalade genast efter att förseelsen har begåtts. I praktiken är det endast om gärningarna har begåtts genom samma gärning eller omedelbart efter varandra som i straffanspråket kan yrkas att den åtalade skall dömas till gemensamt bötesstraff. I strafforderförfarandet är det således relativt slumpmässiga omständigheter som avgör om den åtalade döms till ett gemensamt eller till separata bötesstraff för olika gärningar. Eftersom bestämmandet av ett gemensamt bötesstraff leder till ett fördelaktigare resultat för den åtalade, kommer böterna för bruk av narkotika och innehav av narkotika för eget bruk att skärpas i de fall när för upprepat bruk bestäms separata bötesstraff genom strafforderförfarande i stället för ett gemensamt bötesstraff som i dag. Till följd av övergången till strafforderförfarande kommer också antalet domar att öka något, eftersom de olika tillfällen när narkotika brukats framöver kommer att bestraffas som separata gärningar oftare än i dag. Det är dock fortfarande möjligt att bestämma ett gemensamt straff vid upprepat bruk, om den åtalade motsätter sig straffanspråket. Ärendet behandlas då i domstol i den rättegångsordning som normalt tillämpas i brottmål.

Om bruket är förenat med t.ex. smuggling eller försäljning av narkotika, finns det ingen anledning att bestämma ett särskilt straff för bruket genom strafforderförfarande, utan de olika delgärningarna skall behandlas på en gång i domstolen. Lagförslaget hindrar inte heller att ett ärende som gäller enbart bruk behandlas i domstol, om åklagaren anser att detta är motiverat t.ex. på grund av en bevisningsfråga.

Straffbart bruk av narkotika kan enligt förslaget inte bestraffas som grovt narkotikabrott. Av kvalificeringsgrunderna enligt 2 §, som gäller grovt narkotikabrott, kunde endast omnämnandet av att föremålet för brottet är synnerligen farlig narkotika vara tillämpligt på bruk av narkotika eller innehav av en liten mängd narkotika för eget bruk. När den gällande lagen stiftades konstaterades det dock i regeringens proposition (RP 180/1992 rd) att ett brott inte kan anses som grovt enbart för att den narkotika som brukats är synnerligen farlig, och att en sådan gärning inte kan be-

traktas som grov bedömd som en helhet så som förutsätts i 2 §. Förslaget innebär således ingen förändring av det gällande rättsläget.

Vid försök till anskaffning kan det t.ex. vara fråga om försök att köpa narkotika för eget bruk. Vid övervakningen av gatuhandeln med narkotika kan det vara helt slumpmässigt om den sålda narkotikan har hunnit övergå i köparens besittning eller om den ännu finns hos säljaren. Därför är det motiverat att liksom i dag föreskriva att redan ett försök till anskaffning av narkotika är straffbart. Däremot har det varken i den gällande lagstiftningen eller i förslaget ansetts nödvändigt att kriminalisera försök till bruk eller innehav. Oftast har den som försökt bruka narkotika samtidigt gjort sig skyldig till olagligt innehav av narkotika. Likaså har ett försök att inneha narkotika i allmänhet föregåtts av ett försök att anskaffa narkotika, vilket redan i sig är straffbart.

7 §. *Åtgärdseftergift*. Enligt paragrafen får för bruk av narkotika och andra i 50 kap. avsedda brott som har samband med bruk av narkotika, utöver vad förordningen om införande av strafflagen och strafflagen stadgar, eftergift ske i fråga om åtal eller straff, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna har varit ägnad att försvaga den allmänna laglydnaden. Det föreslås att bestämmelsen skall utgå till dessa delar, av de orsaker som nämns i den allmänna motiveringen.

I de situationer där man i dag tillämpar den grund i 7 § som gäller den allmänna laglydnaden och som nu föreslås bli upphävd skall framöver de allmänna bestämmelserna om åtgärdseftergift tillämpas. Vid bedömningen av den allmänna laglydnaden har man i dag beaktat samma omständigheter som de på basis av vilka en gärning kan anses vara ringa. I allmänhet har det varit fråga om att någon prövat på eller i något enstaka fall använt narkotika. I dessa fall är framöver den grund gällande ringa brott som nämns i de allmänna bestämmelserna om åtgärdseftergift tillämplig. I fråga om unga personer skall den grund som gäller gärningsmannens unga ålder tillämpas.

På den grund som nu upphävs har åtalseftergift i dag meddelats också i en del sådana fall där en person har använt narkotika i många år. Mängden narkotika som har an-

vänts har då kunnat vara förhållandevis stor. I dessa fall, där det t.ex. kan vara fråga om ett opiatberoende i kombination med social utslagning, kunde man lämpligen beakta de personliga förhållandena och de övriga skälighetsgrunder som nämns i de allmänna bestämmelserna om åtgärdseftergift.

Också polisen har med stöd av 2 § 2 mom. förundersökningslagen (449/1987) rätt att avstå från att göra förundersökning med anledning av ett brott som inte kan förutses medföra strängare straff än böter och som i sin helhet skall anses vara uppenbart obetydligt. En polisman kan däremot ge gärningsmannen en anmärkning. Om det är uppenbart att man kommer att avstå från att väcka åtal t.ex. på grund av att brottet är obetydligt eller gärningsmannens unga ålder, kan polisen också överväga att ge anmärkning i stället för att fullfölja förundersökningen.

Enligt paragrafen får eftergift i fråga om åtal eller straff också ske om gärningsmannen visar att han har förbundit sig att genomgå vård som godkänts av social- och hälsovårdsministeriet. Det föreslås att denna bestämmelse skall ändras så att för bruk av narkotika och andra brott som har samband med bruk av narkotika får, utöver vad som bestäms i lagen om rättegång i brottmål eller strafflagen, eftergift ske i fråga om åtal eller straff, om gärningsmannen har sökt vård som har godkänts av social- och hälsovårdsministeriet.

Det förutsätts således inte längre att gärningsmannen visar att han har förbundit sig att genomgå vård för att åtgärdseftergift skall kunna meddelas på grund av vård, utan det är tillräckligt att personen har sökt vård. Reformen är av betydelse i synnerhet inom strafforderförfarandet, där tiden mellan det att straffanspråket görs upp och böterna döms ut är förhållandevis kort. Inget skriftligt vårdavtal behöver längre göras upp för att visa att personen har sökt vård, och det krävs inte heller någon uttrycklig vårdplan. Dessa kan givetvis göras upp senare efter att vården har inletts eller medan den pågår, som en del av förbindelsen att genomgå vård, men de krävs inte längre som grund för åtgärdseftergiften. I praktiken skall den misstänkte t.ex. med ett skriftligt intyg från vårdanstalten för åklagaren eller domstolen bevisa att han eller

hon har sökt vård, men det är också möjligt att det under förundersökningen, åtalsprövningen eller domstolsbehandlingen av andra omständigheter framgår att personen har sökt vård. Också polisen eller åklagaren kan ta initiativ till vårdhänvisningen och rådgivningen i anslutning till den.

Vården skall på samma sätt som i dag ha godkänts av social- och hälsovårdsministeriet.

Det pågår projekt där man gör försök med vårdhänvisningar för unga narkotikamissbrukare och i vilka man strävar efter att ingripa effektivare och på ett tidigare stadium i unga personers narkotikabruk. I de fall då det är fråga om behandling av en ung persons narkotikaberoende kan man avstå från åtgärder med stöd av 50 kap. 7 § strafflagen. Genom projekten har man också för avsikt att ingripa i sådana fall när unga personer prövar på eller sporadiskt använder narkotika. Det är i dessa fall i allmänhet inte fråga om behandling av abstinenssymptom eller narkotikaberoende utan om andra sociala åtgärder eller barnskyddsåtgärder. I dessa fall är det möjligt att avstå från åtgärder med stöd av de allmänna bestämmelserna om åtgärdseftergift, där åtgärder inom social- och hälsovården nämns som grund för åtals- eller domseftergift vid sidan av ett ringa brott och gärningsmannens unga ålder.

Personer som har använt narkotika under en längre tid har ofta någon smittsam sjukdom (HIV och hepatitmitta) som kräver behandling. Också i dessa fall är åtgärdseftergift möjlig på grund av åtgärder från social- och hälsovårdsmyndigheternas sida eller på andra skälighetsgrunder.

Med bruk av narkotika och andra brott som har samband med bruk av narkotika avses både de gärningar som nämns i den föreslagna bestämmelsen om straffbart bruk av narkotika och, på samma sätt som i dag, andra narkotikabrott som har ett direkt samband med eget bruk, vare sig detta skett eller bara planerats (RP 180/1992 rd).

Om åtalseftergift föreskrivs i dag i lagen om rättegång i brottmål (689/1997). Det föreslås att den föräldrade hänvisningen till de allmänna bestämmelserna om åtgärdseftergift i paragrafen skall korrigeras så att det hänvisas till nämnda lag.

1.2. Tvångsmedelslagen

5 kap. Husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning

11 §. Förutsättningar för kroppsbesiktning. I paragrafen bestäms att kroppsbesiktning får företas i det syfte som nämns i 10 § på den som på sannolika skäl misstänks för ett brott för vilket det strängaste straffet är mer än sex månaders fängelse, eller för rattfylleri.

I dag kan kroppsbesiktning företas på en person som misstänks för bruk eller innehav av narkotika eller för försök att anskaffa narkotika. Dessa brott är narkotikabrott och kan bestraffas med fängelse i högst två år. I propositionen föreslås det dock att maximistraffet för straffbart bruk av narkotika skall vara fängelse i sex månader. Därför är det inte längre möjligt att företa kroppsbesiktning enligt den gällande 11 § tvångsmedelslagen på den som misstänks för bruk av narkotika el-

ler för innehav av eller försök att anskaffa narkotika för eget bruk. Det kan dock vara motiverat att företa kroppsbesiktning för att söka efter narkotika som en person innehar. Det föreslås att paragrafen skall ändras så att personbesiktning kan företas också på den som misstänks för straffbart bruk av narkotika.

Paragrafens 2 mom. föreslås inte bli ändrat.

2. Ikraftträdande

Lagarna föreslås träda i kraft så snart som möjligt efter det att de har antagits och blivit stadfästa. Frågan om den gamla eller den nya lagen skall tillämpas på en gärning avgörs enligt de vedertagna principer som framgår av 3 § förordningen om införande av strafflagen.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

Lagförslagen

1.

Lag**om ändring av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 3 kap. 4 § 1 mom., 21 kap. 6 §, 50 kap. 1 § 4 punkten och 7 §,
 av dessa lagrum 21 kap. 6 § sådan den lyder i lag 578/1995 samt 50 kap. 1 § 4 punkten och 7 § sådana de lyder i lag 1304/1993, samt
fogas till lagens 50 kap. en ny 2 a § som följer:

3 kap.

**Om grunder, som utesluta eller minska
 gärnings straffbarhet**

4 §

Om gärningsmannen saknade förståndets
 fulla bruk när gärningen begicks, kan straffet
 bestämmas med iakttagande av 2 §.

21 kap.

Om brott mot liv och hälsa

6 §

Grov misshandel

Om vid misshandel

1) någon tillfogas svår kroppsskada eller en
 allvarlig sjukdom eller försätts i livshotande
 läge,

2) brottet begås på ett synnerligen rått eller
 grymt sätt eller

3) används skjut- eller eggvapen eller något
 annat jämförbart livsfarligt hjälpmedel
 och brottet även bedömt som en helhet är

grovt, skall gärningsmannen för *grov miss-
 handel* dömas till fängelse i minst ett och
 högst tio år.

Försök är straffbart.

50 kap.

Om narkotikabrott

1 §

Narkotikabrott

Den som olagligen

4) innehar eller försöker anskaffa narkoti-
 ka,
 skall för *narkotikabrott* dömas till böter el-
 ler fängelse i högst två år.

2 a §

Straffbart bruk av narkotika

Den som olagligen brukar narkotika eller
 för eget bruk innehar eller försöker anskaffa
 en liten mängd narkotika, skall för *straffbart
 bruk av narkotika* dömas till böter eller fäng-
 else i högst sex månader.

7 §

Åtgärdseftergift

För bruk av narkotika och andra brott enligt detta kapitel som har samband med bruk av narkotika får, utöver vad som föreskrivs i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) el-

ler i denna lag, eftergift ske i fråga om åtal eller straff, om gärningsmannen har sökt vård som har godkänts av social- och hälsovårdsministeriet.

Denna lag träder i kraft den 200 .

2.

Lag

om ändring av 5 kap. 11 § tvångsmedelslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/1987) 5 kap. 11 § som följer:

5 kap.

**Husrannsakan samt kroppsvisitation och
kroppsbesiktning**

11 §

misstänks för ett brott för vilket det strängaste straffet är mer än sex månaders fängelse, eller för rattfylleri eller straffbart bruk av narkotika.

En undersökning som görs i samband med kroppsbesiktning får inte orsaka den som besiktningen gäller nämnvärd olägenhet.

Förutsättningar för kroppsbesiktning

Kroppsbesiktning får i det syfte som nämns i 10 § företas på den som på sannolika skäl

Denna lag träder i kraft den 200 .

Helsingfors den 28 december 2000

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister *Johannes Koskinen*

1.

Lag**om ändring av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 3 kap. 4 § 1 mom., 21 kap. 6 §, 50 kap. 1 § 4 punkten och 7 §,
 av dessa lagrum 21 kap. 6 § sådan den lyder i lag 578/1995 samt 50 kap. 1 § 4 punkten och 7 § sådana de lyder i lag 1304/1993, samt
fogas till lagens 50 kap. en ny 2 a § som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 kap.

Om grunder, som utesluta eller minska gärnings straffbarhet

4 §

Pröfvas någon, som begått brott, hafva dervid saknat förståndets fulla bruk, fastän han ej kan enligt 3 § anses för otillräckelig; vare straff i allmän straffart såsom i 2 § sågs.

4 §

Om gärningsmannen saknade förståndets fulla bruk när gärningen begicks, kan straffet bestämmas med iakttagande av 2 §.

21 kap.

Om brott mot liv och hälsa

6 §

Grov misshandel

Om vid misshandel

- 1) någon tillfogas svår kroppsskada eller en allvarlig sjukdom eller försätts i livshotande läge,
- 2) brottet begås på ett synnerligen rått eller grymt sätt eller
- 3) används skjut- eller eggvapen eller något annat jämförbart livsfarligt hjälpmedel

Om vid misshandel

- 1) någon tillfogas svår kroppsskada eller en allvarlig sjukdom eller försätts i livshotande läge,
- 2) brottet begås på ett synnerligen rått eller grymt sätt eller
- 3) används skjut- eller eggvapen eller något annat jämförbart livsfarligt hjälpmedel

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

och brottet även bedömt som en helhet är grovt, skall gärningsmannen för *grov miss-handel* dömas till fängelse i minst sex *månader* och högst tio år.

Försök är straffbart.

och brottet även bedömt som en helhet är grovt, skall gärningsmannen för *grov miss-handel* dömas till fängelse i minst *ett* och högst tio år.

Försök är straffbart.

50 kap.

Om narkotikabrott

1 §

Narkotikabrott

Den som olagligen

Den som olagligen

4) innehar, försöker anskaffa *eller brukar* narkotika, skall för *narkotikabrott* dömas till böter eller fängelse i högst två år.

4) innehar eller försöker anskaffa narkotika, skall för *narkotikabrott* dömas till böter eller fängelse i högst två år.

(ny)

2 a §

Straffbart bruk av narkotika

*Den som olagligen brukar narkotika eller för eget bruk innehar eller försöker anskaffa en liten mängd narkotika, skall för **straffbart bruk av narkotika** dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.*

7 §

Åtgärdseftergift

För bruk av narkotika och andra brott enligt detta kapitel som har samband med bruk av narkotika får, utöver vad *förordningen om införande av strafflagen eller denna lagstadgar, eftergift ske i fråga om åtal eller straff, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna har varit ägnad att försvaga den allmänna laglydnade. Eftergift i fråga om åtal eller straff får även ske om gärningsmannen visar att han har föbundit sig att genomgå vård som godkänts av social- och hälsovårdsministeriet.*

För bruk av narkotika och andra brott enligt detta kapitel som har samband med bruk av narkotika får, utöver vad som föreskrivs i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) eller i denna lag, eftergift ske i fråga om åtal eller straff, om gärningsmannen har sökt vård som har godkänts av social- och hälsovårdsministeriet.

Denna lag träder i kraft den 200 .

2.

Lag**om ändring av 5 kap. 11 § tvångsmedelslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/1987) 5 kap. 11 § som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

Husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning

11 §

Förutsättningar för kroppsbesiktning

Kroppsbesiktning får i det syfte som nämns i 10 § företas på den som på sannolika skäl misstänks för ett brott för vilket det strängaste straffet är mer än sex månaders fängelse, eller för rattfylleri.

En undersökning som görs i samband med kroppsbesiktning får inte orsaka den som besiktningen gäller nämnvärd olägenhet.

Kroppsbesiktning får i det syfte som nämns i 10 § företas på den som på sannolika skäl misstänks för ett brott för vilket det strängaste straffet är mer än sex månaders fängelse, eller för rattfylleri *eller straffbart bruk av narkotika*.

En undersökning som görs i samband med kroppsbesiktning får inte orsaka den som besiktningen gäller nämnvärd olägenhet.

Denna lag träder i kraft den 200 .